

РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ НАЦІОНАЛЬНОГО ПИТАННЯ

Микола Михайлуца (Одеса)

Християнство, українство та єврейство в Трансністрії (1941–1944)

Ретроспектива румунської окупаційної політики в Трансністрії протягом 1941–1944 рр. була б не до кінця зрозумілою без окреслення національно-релігійних ознак сутності та особливостей румунського християнства, а саме без визначення мети політики Й. Антонеску і патріархії Румунії на підконтрольних українських землях щодо українського та єврейського населення.

Режим Антонеску (а сам режим визнавав себе християнським) накладав відбиток на всю організацію релігійного життя в новоутвореному губернаторстві. Проте значною мірою політика союзника Німеччини у релігійній сфері характеризувалася конкретними церковно-регламентуючими протиріччями і перекосами. З одного боку, констатуючи, що «населення між Дністром і Південним Бугом було спаплюжене більшовицьким безбожництвом і позбавлене християнської віри», Антонеску в перші дні воєнної кампанії проти СРСР наголошував на повторному відкритті православних церков у захоплених землях. А декретом від 19 серпня 1941 р. священники зобов'язувалися «навертати до християнства народи Трансністрії». Патріархія румунська також не залишалася осторонь планів кондукатора. Заздалегідь, ще до остаточного захоплення територій і визначення кордонів, патріарх Никодим зустрічався з Антонеску з приводу узгодження питань «рехристиянізації теренів за Дністром».

З іншого ж боку, війна проти СРСР розглядалась як «жорстока боротьба між християнством і більшовицьким язичництвом, між добром і злом, між Ісусом Христом і сатаною» тощо. У директивах для фронту 5 вересня 1941 р. Й. Антонеску підкреслював: «необхідно, щоби усі розуміли, що це не є битва зі слов'янами...». Тоді у продовження фрази генерала-

кондукатора напрошується основне питання: «А з ким і проти кого?», тобто питання про причини війни. Точну відповідь дає зарубіжний історик (мешкає в Ізраїлі) Ж. Анчел, називаючи головну причину – «румунська юдофобія». Дослідник має на увазі, що військово-політична ідеологія режиму Антонеску, яка була сформована під впливом нацистської расової нетерпимості, ґрунтувалася на тому, що ніби «слов'яни стали жертвами євреїв, які православних слов'ян кидали на війну проти румунської християнської армії». А звідси й екзархат Румунської православної церкви, певною мірою слугуючи диктатурі Антонеску, відповідно вибудовував свою стратегію щодо православних українців у захоплених землях, як, власне, і здійснював досить неоднозначну політику щодо єврейського населення, яке сотнями тисяч гинуло від рук християн-румунів...

Проблема дослідження взаємовідносин румунської церкви і єврейства в Трансністрії, на нашу думку, досить серйозна, болюча і потребує окремого поглибленого вивчення у вигляді фундаментальної праці. Хоча, з огляду на позитивні зміни, вже дещо маємо в історіографічному доробку останнього десятиріччя. Перш за все, серед українських дослідників виділимо праці А. Круглова, Ф. Винокурової, Л. Сушена, Н. Терєфери, В. Щетнікова та ін.

Змінюється останнім часом і румунська історіографія. Нещодавно з'явилися цікаві дослідження, які проливають світло на замовчувані раніше самими румунами гострі кути протистояння між румунським православ'ям та єврейським населенням задністрянських земель. Варто лише назвати основні аспекти проблеми Другої світової війни, які висвітлюють професор факультету Теології і Ортодоксії імені Патріарха Юстиніана в Бухарестському університеті А. Ґабор і А.Н. Петку в спільній статті «Православна церква і євреї в часи Антонеску». Дискусія розгортається в традиційному колі проблем: «Румунська православна церква і єврейське питання» і «Румунська католицька церква і проблеми єврейства».

Соціопубліцистичний аналіз церковного життя, приклади та посилення на спогади безпосередніх учасників подій Другої світової війни про виживання євреїв і українців у Трансністрії знаходимо у працях відомого історика і журналіста А. Даліна. Кілька років тому (1998 р.) під егідою Центра румунських досліджень (Яси–Оксфорд–Портленд) з'явилася реанімована і переосмислена часом його праця, що побачила світ ще 1957 р.: «Одеса, 1941–1944: Соціологічні дослідження радянської території, що була під іноземним правлінням».

Однак ці безперечно цікаві і потрібні публікації розглядають переважно наслідки нацистського окупаційного режиму, моральні та людські втрати єврейського народу і, на жаль, обходять етнорелігійні аспекти проблеми.